

การพัฒนาสังคมและชุมชนภายใต้จิตสาธารณะ

แสน กิรตินวนันท์*

(วันรับบทความ : 7 สิงหาคม 2560 /วันแก้ไขบทความ : 8 มกราคม 2561 /วันตอบรับบทความ : 10 มกราคม 2561)

บทคัดย่อ

การพัฒนาประเทศไทยในห้วงเวลาที่ผ่านมาก็คือเป็นการพัฒนาประเทศในลักษณะรูปธรรมเสียเป็นส่วนใหญ่เช่น โครงสร้างพื้นฐานภายในประเทศ อาคารต่างๆ เป็นต้น จนช่วงเวลาที่หนึ่งประเทศไทยมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นมาก กระทั่งวิกฤติเศรษฐกิจปี พ.ศ.2540 ที่ผ่านมากลายเป็นตัวอย่างและประสบการณ์สำคัญของประชาชนชาวไทย รวมถึงภาครัฐที่ตระหนักว่าการพัฒนาวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว ไม่ได้ทำให้ประเทศไทยสามารถเดินหน้าได้อย่างแท้จริง จึงต้องมีการพัฒนาทางด้านจิตใจควบคู่ เพื่อให้ประชาชนชาวไทยเกิดสำนึกและสร้างให้การพัฒนาเกิดประสิทธิผลมากขึ้นได้ คำว่า “จิตสาธารณะ” จึงเป็นคำหนึ่งที่เกิดขึ้นในห้วงเวลานั้น โดยมีจุดประสงค์สำคัญต้องการให้ประชาชนชาวไทยตระหนักและให้ความสำคัญแก่ผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าการให้ความสำคัญแก่ตนเอง ซึ่งบทความฉบับนี้จะเป็นการตีความและขยายคำว่า “จิตสาธารณะ” อีกครั้งให้มีความหมายครอบคลุมถึงความรับผิดชอบต่อสังคมเพิ่มเติม เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าหากประชาชนชาวไทยขาดจิตสาธารณะ จะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมเช่น ประเทศไทย สังคมหรือชุมชนต่างๆ ภายในประเทศ จนเกิดปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองต่างๆ ขึ้นมาเช่น ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด เป็นต้น รวมถึงการเสนอแนวทางในการสร้างจิตสาธารณะเช่น การสอนและการปลูกฝังจิตสาธารณะ เพื่อให้ประชาชนชาวไทยเกิดจิตสาธารณะแท้ขึ้นมาเป็นแนวทางสำคัญหนึ่งในการพัฒนาทุนมนุษย์ จนส่งผลกระทบต่อสังคมและประเทศไทยเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืนและแท้จริง

คำสำคัญ : จิตสาธารณะ/ การพัฒนาอย่างยั่งยืน / จิตสำนึก

* อาจารย์ ดร., ภาควิชาการศึกษาทั่วไป, มหาวิทยาลัยนวมินทราชินราชมงคล

Social and Community Development in Public Mind

Saen Keeratinawanun *

(Received Date : August 7, 2017, Revised Date : January 8, 2017, Accepted Date : January 10, 2018)

Abstract

Thailand's development in the past was concrete objects majority liked as infrastructures, buildings, etc. Therefore GDP and GNP were extended risky, until in 1997 Thailand faced a problem in TomYum Kung Crisis. This could become a great experience or best practice for Thai and Government to recognize that development in concrete couldn't make the sustainable development. If you require the real and sustainable development, you should develop in terms of self-conscious altogether. "Public Mind" was the phenomenon on that time, in the purpose of the awareness in common interest more than self-interest. The objectives of this article needed to interpret and to extend the meaning of "Public Mind" to be a social responsibility for the exhibition. Lack of public mind would affect social structures as community, social, etc. Including the ways to invent and reinforce the public mind for the genuine public mind to make the sustainable development at the end.

Keywords: Public Mind/ Sustainable Development/ Self-conscious

---

* Lecturer, Dr., General Education Sector, Navamindradhiraj university.

บทนำ

ภายหลังการสร้างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เมื่อปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้เริ่มต้นกล่าวถึงคำหลายคำในห้วงเวลานั้น เช่น การพัฒนา ระบบทุนนิยม เป็นต้น โดยตลอดห้วงเวลาหลายสิบปีที่ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่แผนฉบับที่ 1-7 เป็นต้นมา เศรษฐกิจของประเทศไทยได้รับกระแสการพัฒนาด้วยระบบทุนนิยม จนเศรษฐกิจภายในประเทศเจริญเติบโตควบคู่กับความเจริญทางด้านวัตถุที่เพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง แต่กลับกลายเป็นว่าช่องว่างทางเศรษฐกิจ (Economics Gap) ระหว่างสมาชิกภายในสังคมกลับขยายตัวเพิ่มมากขึ้น (สุรพล ปธานวนิช, 2547, น. 21-23) สาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ กระบวนการพัฒนาหรือระบบทุนนิยมได้สร้างระบบต่างๆ ภายในประเทศไทย จนประเทศไทยถูกฝังรากลึกด้วยระบบทุนนิยมและการพัฒนาเป็นระยะเวลายาวนานหลายสิบปี กระทั่งประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจหรือวัตถุภายในประเทศเป็นอย่างมาก จากเดิมที่ประเทศไทยไม่มีอาคาร กลับกลายเป็นประเทศไทยกลับมีอาคารมากมาย รวมถึงอาคารสูงเกิดขึ้น โดยเฉพาะภายในกรุงเทพฯ จากเดิมที่ประเทศไทยไม่มีถนนหรือเป็นเพียงถนนลูกรัง ก็กลับมามีการตัดถนนเพิ่มมากขึ้นหรือถนนมีความสมบูรณ์มากขึ้น ทั้งเส้นทางหลักและเส้นทางรอง จนกล่าวได้ว่าประเทศไทยได้รับการพัฒนาเป็นอย่างมากทั้งสภาพแวดล้อมหรือระบบสาธารณูปโภคต่างๆ โดยเฉพาะพื้นที่ภายในกรุงเทพมหานคร ขณะที่หลายพื้นที่โดยเฉพาะหัวเมืองใหญ่เช่น เชียงใหม่ หาดใหญ่ เป็นต้น พลอยได้รับการพัฒนาในฐานะหัวเมืองทางเศรษฐกิจของภาคนั้นไปบ้าง แต่ก็ไม่มากเท่าพื้นที่ของกรุงเทพฯ ขณะที่หลายพื้นที่ยังคงดูเป็นพื้นที่ๆ ได้รับการพัฒนาควบคู่ แต่ยังคงน้อยกว่าพื้นที่ของกรุงเทพฯ หรือหัวเมืองใหญ่เป็นอย่างมากเช่น ตามพื้นที่ๆ ห่างไกลตามชนบททั้งหลาย กลายเป็นว่าพื้นที่ต่างๆ ภายในประเทศไทยล้วนได้รับการพัฒนาตามกระแสทุนนิยม แต่กลายเป็นการพัฒนาอย่างไม่เท่าเทียม พื้นที่ๆ มีความสำคัญล้วนต้องได้รับการพัฒนา ก่อนและได้รับการพัฒนาเป็นอย่างมาก จนพื้นที่ทั้งหลายเกิดความแตกต่างเป็นอย่างมาก สร้างปัญหาต่างๆ ตามมาแก่สังคมไทย เช่น ปัญหาการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้าสู่สังคมเมือง เพื่อหางานทำ การแข่งขันภายใต้ระบบทุนนิยม ที่เน้นแบบปลาใหญ่กินปลาเล็ก มือใครยาวสาวได้สาวเอา รวมถึงการบุชชาวัตตุนิยมตามกระแสของทุนนิยม เป็นต้น ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้ได้ทำให้วิถีชีวิตคนภายในสังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลง กลายเป็นผู้คนเกิดการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนหรือการเอาเปรียบระหว่างกันเพิ่มมากยิ่งขึ้น ทำให้จริยธรรมหรือคุณธรรมของมนุษย์ภายในสังคมไทยเริ่มหายไปมากขึ้น จนขาดการพัฒนาทางด้านจิตใจและวัตถุอย่างสมดุล หรือเมื่อจิตสำนึกต่อสังคมส่วนรวมลดน้อยลง ขณะที่สังคมเริ่มมีค่านิยมที่มุ่งเน้นการแสวงหาเงินทองหรืออำนาจเพิ่มมากขึ้น ก็จะพลอยทำให้สังคมไทยประสบปัญหาหรือตกต่ำลงไปเรื่อย ดังนั้นเมื่อไม่ทำให้สังคมไทยพลอยประสบปัญหาจากกระแสการพัฒนาภายใต้ระบบทุนนิยม ที่มุ่งเน้นแต่ผลกำไรหรือตนเองเป็นหลัก จึงเกิดการทบทวนให้ผู้คนเริ่มหันมาสนใจหรือนึกถึงสังคมส่วนรวมก่อนตนเองมาก

ยิ่งขึ้น คำว่า “จิตสาธารณะ” หรือ “ความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม” จึงเริ่มเกิดขึ้น โดยบทความนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญที่จะสร้างการพัฒนาให้เกิดขึ้นแก่สังคมส่วนรวมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม ด้วยการพัฒนาทางด้านจิตใจมากกว่าด้านวัตถุ โดยการนึกถึงสังคมส่วนรวมอย่างมีความรับผิดชอบมากกว่าการนึกถึงตนเองเป็นที่ตั้งอย่างที่แล้วมา ฉะนั้นทางผู้เขียนจึงเสนอผ่านประเด็นหลัก 3 ประการคือ

1. ความหมายทางด้านจิตสาธารณะ
2. ความสำคัญของจิตสาธารณะ
3. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะ

ความหมายของจิตสาธารณะ

สำหรับจิตสาธารณะถือเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประเภทหนึ่งที่พึงประสงค์ของสมาชิกสังคม โดยสมาชิกภายในสังคมควรมีจิตสาธารณะเป็นกลไกที่หล่อหลอมภายในจิตใจของมนุษย์และแสดงออกมาสู่สภาพแวดล้อมภายนอก อันส่งผลให้มนุษย์คนนั้นๆ เป็นคนดี กระทั่งสามารถขับเคลื่อนสังคมให้สังคมเกิดการพัฒนาควบคู่กับคุณธรรมได้ในที่สุด ซึ่งจากการรวบรวมความหมายของคำว่า “จิตสาธารณะ” พบว่ามีผู้ให้นิยามเป็นจำนวนมากทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ซึ่งแต่ละคำนิยามสอดคล้องกับบริบทกับสังคมโดยรวมหรือบริบทของสังคมประเทศนั้น จนสามารถสรุปเป็นความหมายของ “จิตสาธารณะ” (Public Mind) ได้ดังต่อไปนี้

Bratton (1994 อ้างถึงใน ชูชัย ศุภวงศ์ และคณะ, 2540, น. 69) นิยามคำว่า “จิตสาธารณะ ประชาสังคม” เป็นความตื่นตัวของภาคประชาสังคมในการยอมรับและการให้ความสำคัญแก่ความเป็นสาธารณะ ความเป็นส่วนรวม หรือภาคประชาสังคม (Civil Society) ด้วยการให้ความสำคัญในคุณค่าของความคิดริเริ่มของปัจเจกบุคคล (Individual) ที่จะทำงานด้วยความเสียสละเพื่อคำว่าส่วนรวมมากกว่าส่วนตน อันมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกภายในสังคม (Participation) ด้วยความสมัครใจของสมาชิกในสังคม จนเกิดการสร้างสรรค์สังคมที่ดีขึ้น โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลใดตลอดจนอำนาจทางการเมืองสามารถเข้าแทรกแซงได้ (Intervene) เป็นต้น

Kraft (2000, pp. 229-231) จิตสาธารณะถือเป็นรูปแบบของการกระทำ เพื่อหวังผลการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้ดีขึ้น (Social Change) เนื่องจากสมาชิกภายในสังคมสามารถรับรู้ได้ถึง ความไม่ยุติธรรมของสังคมและการรับรู้ถึงความต้องการของมนุษย์ที่มีความแตกต่างหรือความหลากหลายอย่างไม่มีที่สิ้นสุดนั่นเอง

Oslan, Blekher, and Chesnolaca (2000) กล่าวว่า “จิตสาธารณะ” เป็นสิ่งที่ก่อตัวจากจิตสำนึกของแต่ละบุคคล อันก่อให้เกิดแรงร่วมมือร่วมใจในการกระทำสิ่งใดของสมาชิกภายในสังคม ด้วยการใช้ประสบการณ์หรือจิตสาธารณะผลักดันให้เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

Sill (1972, p. 567) กล่าวว่าทุกคนมีสิทธิที่จะใช้หรือหวงแหนสิ่งของที่เป็นประโยชน์ร่วมระหว่างกันทั้งสิ่งของ บุคคล สถานที่ หรือการกระทำต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้นักวิชาการ อาจารย์มหาวิทยาลัยหรือบุคคลสำคัญต่างๆ ได้นิยามคำว่า “จิตสาธารณะ” ภายใต้บริบทของสังคมไทยหรือมุมมองที่แตกต่างและหลากหลาย ดังต่อไปนี้

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2542, p.14) นิยามว่าจิตสาธารณะ เป็นการรู้จักเอาใจใส่และมีส่วนร่วมในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อชาติหรือสังคมโดยรวม

ราชบัณฑิตยสถาน (2545) ตั้งแต่แรกไม่ได้กำหนดคำว่า “จิตสาธารณะ” เอาไว้ แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2525 เป็นต้นมา ได้มีการกำหนดคำที่มีความหมายใกล้เคียงขึ้นมา แต่อาจมีความสละสลวยมากกว่าคือคำว่า “จิตใจเอื้อสาธารณะ (Public Spirit) หมายถึงความสนใจในรูปแบบสวัสดิการชุมชน รวมถึงความเต็มใจที่จะทำงานหรือบริการเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวมหรือสาธารณะ

บรรทม มณีโชติ (2530, น.21-30) อาจไม่ได้ให้ความหมายหรือกำหนดคำว่า “จิตสาธารณะ” อย่างชัดเจน แต่ได้กำหนดบางคำซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันได้แก่คำว่า “การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม” มีนิยามถึงการทำประโยชน์หรืออุทิศตนเพื่อสังคมส่วนรวมด้วยการมีส่วนร่วม ความมีน้ำใจ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น รู้จักแบ่งปันและคำนึงถึงส่วนรวมโดยไม่มีการหวังผลตอบแทน สามารถแบ่งพฤติกรรมดังกล่าวออกเป็น 4 ประเภทได้แก่

1. การแบ่งปัน การให้การช่วยเหลือผู้อื่นในมิติต่างๆ เช่น แรงงาน ความรู้ สิ่งของ หรือทรัพย์สินเงินทอง เป็นต้น
2. ความมีน้ำใจต่อผู้อื่น ด้วยการแสดงออกทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ทั้งการพูด การให้กำลังใจ หรือแสดงความปรารถนาดี รวมถึงการกระทำที่แสดงถึงความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น
3. การไม่ฉกฉวยโอกาสในการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น แม้บางครั้งจะเป็นโอกาสที่สามารถสร้างความได้เปรียบให้แก่ตนเองทั้งทางด้านวัตถุ สิ่งของ ทรัพย์สิน ความรู้ ฯลฯ แต่ขณะเดียวกันอาจสร้างความเสียหายแก่ผู้อื่นควบคู่ ฉะนั้นพฤติกรรมดังกล่าวถือเป็นจริยธรรมประการหนึ่งที่ไม่ควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง
4. การเห็นแก่ประโยชน์ของสังคมส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ด้วยความร่วมมือและเสียสละในการทำประโยชน์เพื่อสังคมส่วนรวม จึงสามารถสร้างประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมได้มากที่สุด

กนิษฐา นิทัศน์พัฒนา และคณะ (2541, น. 8) นิยามคำว่าจิตสำนึกทางสังคมเป็นคำเดียวกับจิตสาธารณะ คือการรับรู้และคำนึงถึงส่วนรวมระหว่างกัน ตลอดจนการคำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่นที่มีความเป็นสมาชิกภายในกลุ่มก้อนเดียวกับตนเอง

ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี (2541, น.57) นิยาม “จิตสำนึกสาธารณะ” คือจิตใจที่นึกถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก ด้วยการนึกถึงผลกระทบระหว่างกันในชุมชน เมื่อเกิดเหตุการณ์ระหว่างกันขึ้นหรือความจำเป็นของสิ่งของที่ต้องใช้เป็นอย่างสำคัญ เช่น ความสงบสุขระหว่างสมาชิกภายในชุมชนเป็นตัว

ตั้ง ป่าไม้ แม่น้ำลำธารของส่วนรวมที่แต่ละคนต่างต้องรวมช่วยกันรักษา เพื่อให้ป่าไม้หรือแม่น้ำยังสามารถคงอยู่ได้ จนเกิดผลประโยชน์แก่ส่วนรวม เป็นต้น

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543, น.17) นิยามว่าเป็นเรื่องของการมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริง เช่น ความไม่เห็นแก่ตัว อันเป็นความปรารถนาดีที่จะแก้ไขปัญหาหรือช่วยเหลือผู้อื่นหรือสมาชิกภายในสังคมอย่างจริงจัง นอกจากนี้ยังมีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “จิตสาธารณะ” เช่น จิตสำนึกทางสังคม จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ จิตสำนึกต่อส่วนรวมหรือการเห็นแก่ประโยชน์ต่อส่วนรวม เป็นต้น

ชัยสิทธิ์ เฉลิมมีประเสริฐและคณะ (2540) กล่าวว่าจิตสำนึกต่อส่วนรวมหรือจิตสำนึกสาธารณะเป็นลักษณะของจิตใจประการหนึ่งที่สามารถมองเห็นคุณค่าต่อการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกภายในสังคม ที่ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นเจ้าของหรือสมาชิกภายในสังคมต่างเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งสามารถสังเกตได้จากพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกมาถึงความรู้สึกนึกคิดของความเป็นส่วนรวมนั่นเอง

ชาย โพธิ์สิตา (2541, น. 14-15) นิยามเป็นการใช้สมบัติของส่วนรวมด้วยความรับผิดชอบแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ

1. การใช้สมบัติส่วนรวม (สมบัติสาธารณะต่างๆ) ด้วยความเคารพสิทธิของผู้อื่นและการคำนึงว่าผู้อื่นก็มีสิทธิในสมบัติสาธารณะเฉกเช่นตนเองด้วยเช่นกัน แต่ทุกคนไม่สามารถปิดกั้นการใช้ประโยชน์ของผู้อื่นหรือยึดสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ส่วนบุคคลได้ กล่าวได้ว่าเป็นการตระหนักในประเด็นเรื่องสิทธิของแต่ละบุคคล ที่สังคมปัจจุบันมักกล่าวอ้างในหลายประเด็นว่าเป็นสิทธิส่วนบุคคล แต่แท้จริงแล้วภายใต้สิทธิส่วนบุคคลนั้น อาจคาบเกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคลของบุคคลอื่นอยู่เช่นกัน ซึ่งเมื่อใดที่เรามองข้ามสิทธิของผู้อื่น อาจก้าวไปเส้นสิทธิของผู้อื่นได้เช่นกัน กลายเป็นการสร้างปัญหาและความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นได้ในท้ายที่สุด เช่น การที่นักศึกษาจำนวนหนึ่งพูดคุยกันในเวลาเรียน นักศึกษาอาจกล่าวได้ว่าเป็นสิทธิส่วนบุคคลของนักศึกษาในการพูดในพื้นที่สาธารณะ แต่ในความเป็นจริงสิทธิส่วนบุคคลในการพูดคุยของนักศึกษาอาจก้าวไปสิทธิส่วนบุคคลด้านการฟังของบุคคลอื่นที่อาจไม่ต้องการจะฟังคำพูดของนักศึกษา แต่อยากฟังคำสอนของอาจารย์มากกว่าย่อมเป็นไปได้ จนกลายเป็นการสร้างความรำคาญให้แก่ผู้ที่อยู่ใกล้เคียงได้ในที่สุด ฉะนั้นทางที่ดีแต่ละคนต่างต้องพิจารณาในแต่ละประเด็นว่าสิทธิส่วนบุคคลของเรานั้นได้ก้าวข้ามเส้นไปสร้างปัญหาหรือความเดือดร้อนหรือเปล่า สุดท้ายสังคมจะกลายเป็นสังคมที่สงบสุขได้ในที่สุด

2. สามัญสำนึกในความรับผิดชอบ การดูแล ตลอดจนการมีส่วนร่วมในพื้นที่หรือสมบัติสาธารณะไม่ให้เกิดความเสียหาย ตลอดจนเกิดการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นให้เกิดการคงอยู่สืบต่อไป กลายเป็นความเข้มแข็งทางสังคมมิติหนึ่งในที่สุด

พระไพศาล วิสาโล (2550, 15) นิยาม “จิตสาธารณะ” เป็นความตระหนัก การใส่ใจ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อส่วนรวม รวมถึงความรู้สึกรัก ห่วงแทน เคารพในสมบัติของส่วนรวม

ซึ่งไม่ได้หมายรวมถึงสภาพแวดล้อมภายในทั้งหมด เช่น ครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนสนิทหรือชุมชนที่อยู่อาศัยแต่เพียงเท่านั้น หากแต่ยังหมายถึงสภาพแวดล้อมวงนอกทั้งหมด เช่น บุคคลในที่ทำงาน ที่อาจไม่รู้จัก แต่รู้ว่าอยู่ในองค์กรเดียวกัน บุคคลที่อาจไม่เคยพบเห็นมาก่อน เป็นต้น

สำหรับผู้ศึกษาแล้ว ว่า “จิตสาธารณะ” ถือเป็นส่วนหนึ่งของทุนทางสังคมลักษณะหนึ่ง ที่จะสร้างให้สังคมกลายเป็นสังคมที่ดีหรือสังคมที่มีความเข้มแข็ง ด้วยความเสียสละ ความร่วมรับผิดชอบร่วมกันระหว่างมนุษย์ภายในสังคม ด้วยความตระหนักว่าทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมเป็นบ้านของมนุษย์ทุกคนที่ต้องร่วมกันรักษา มิใช่หน้าที่ของผู้ใดผู้หนึ่งที่ต้องเสียสละหรือร่วมกันช่วยเหลือสังคม แต่เป็นหน้าที่ สำคัญตลอดจนคุณธรรม จริยธรรมของทุกคนที่ต่างต้องตระหนักถึงความสำคัญ ของคำว่า “สาธารณะ” เหนือกว่าคำว่า “ตนเอง” แล้วสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวมระหว่างกัน โดยไม่ได้หวังสิ่งใดตอบแทน เพียงเท่านี้สังคมก็จะกลับกลายเป็นสังคมที่ดีและมีความเข้มแข็งขึ้นมาได้

ความสำคัญของจิตสาธารณะ

มนุษย์ถือเป็นสัตว์สังคมประเภทหนึ่ง ที่จำเป็นต้องอาศัยอยู่รวมกันในพื้นที่ต่างๆ ทั่วไป เมื่อเกิดการรวมกลุ่มระหว่างมนุษย์ขึ้น มนุษย์แต่ละคนก็จะได้รับบทบาทหรือหน้าที่ๆ มีความแตกต่างกัน จนเกิดความรับผิดชอบและการพึ่งพาอาศัย เพื่อช่วยเหลือระหว่างกันขึ้น กลายเป็นการสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์ภายในสังคม ซึ่งหลายครั้งมนุษย์แต่ละคนอาจมีบทบาทมากกว่าหนึ่งอย่าง แต่มนุษย์แต่ละคนก็ไม่สามารถกระทำหรือดำเนินทุกบทบาทได้ทั้งหมดอยู่ดี เนื่องด้วยเหตุผลหลายประการเช่น ความสามารถไม่เพียงพอหรือไม่ถนัด เวลาไม่เอื้ออำนวยต่อการกระทำ เป็นต้น ฉะนั้นมนุษย์แต่ละคนจึงมีความจำเป็นๆ อย่างยิ่งที่ต้องพึ่งพาอาศัยและสื่อสารระหว่างกันตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์หรือพยาบาล ผู้หนึ่งต้องมีบทบาทในการรักษาคนป่วยให้หายป่วย อีกผู้หนึ่งมีหน้าที่ในการดูแลผู้ป่วยให้ร่างกายกลับมา มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น หากแพทย์ต้องการดูแลคนป่วยทุกคนด้วยตนเอง ก็คงไม่สามารถช่วยผู้ป่วยทั้งหมดไว้ได้ ขณะเดียวกันหากพยาบาลจะรักษาผู้ป่วยแทนแพทย์ก็ไม่สามารถทำได้ ยิ่งเมื่อแพทย์หรือพยาบาลต้องกลับบ้าน แล้วรับประทานอาหาร ทั้งแพทย์และพยาบาลล้วนสามารถทำอาหารได้เองทั้งสิ้น แต่เมื่อหลังเสร็จสิ้นภาระงาน ร่างกายเกิดความอ่อนล้า ครั้นจะให้ทำอาหารอีกแล้วล้างจานหรือภาชนะอื่นอีก บางครั้งก็อาจเกิดความจำเป็นเกินไป ทั้งๆ ที่ถ้าจะทำก็สามารถทำได้เช่นกัน จึงทำให้มนุษย์เกิดการรับประทานอาหารนอกบ้านกันมากยิ่งขึ้น จากตัวอย่างข้างต้นทำให้เห็นว่าแท้จริงแล้วมนุษย์มีบทบาทและหน้าที่ ความรับผิดชอบที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งแต่ละบทบาทล้วนมีความสัมพันธ์และสำคัญต่อสังคมเราทั้งสิ้น จึงควรให้เกียรติและเคารพศักดิ์ศรีในอาชีพหรือความเป็นมนุษย์ของมนุษย์เราทุกคน สังคมจึงจะสงบสุขได้

นอกจากนี้เมื่อสังคมเกิดความสัมพันธ์ระหว่างกันขึ้น แล้วมนุษย์เกิดจิตสำนึกด้านสาธารณะ หรือการนึกถึงความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมเหนือส่วนตนเป็นหลักสำคัญในการอยู่ร่วมกันระหว่าง มนุษย์ ก็จะช่วยสร้างผลกระทบในมิติมหภาคต่อประเทศหรือสังคมส่วนรวม รวมถึงผลกระทบในมิติ จุลภาคต่อชุมชน หมู่บ้าน แม้กระทั่งสถาบันเล็กที่สุดของสังคมมนุษย์อย่างสถาบันครอบครัวอีกด้วย กล่าวได้ว่าเมื่อสังคมมนุษย์ขาดจิตสาธารณะจะสร้างผลกระทบต่อสังคมทั้งหมดในมิติต่างๆ (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร, 2543, น. 22-29) ดังต่อไปนี้

ผลกระทบในระดับมหภาค : โลก

จิตสาธารณะถือเป็นคุณธรรมจริยธรรมประเภทหนึ่ง ที่มนุษย์ควรมี เพื่อสร้างให้สังคม ส่วนรวมเกิดการเสียสละแบ่งปันหรือความรับผิดชอบต่อสังคม จนสังคมเกิดความสงบสุขขึ้น แต่หาก ประชาคมโลกเกิดสภาวะขาดแคลนจิตสาธารณะขึ้น จะยังผลให้ประชาคมโลกเกิดการแก่งแย่งชิงดี เอาจัดเอาเปรียบระหว่างประเทศต่างๆ รวมถึงมนุษย์ในประเทศต่างๆ ยึดผลประโยชน์ของตนเองเป็น ตัวตั้ง กระทั่งเกิดการทะเลาะเบาะแว้งขยายวงกว้างจนกลายเป็นสงครามโลกอย่างที่แล้มาในที่สุด ซึ่ง สามารถอภิปรายเป็นปัญหาต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. **มิติทางด้านสังคมเกิดการดูถูกดูแคลน ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์** เป็นการดูถูก หรือการกดขี่ทางด้านเชื้อชาติที่มองว่าชนชาติหรือชาติพันธุ์ของกลุ่มตนเองอยู่เหนือกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ อื่น รวมถึงการมองว่าชาติพันธุ์ของตนเองมีความเจริญหรือความเป็นมนุษย์ที่มากกว่าชาติอื่น กลายเป็นการเหยียดกันทางด้านความเป็นมนุษย์หรือชาติพันธุ์นั่นเอง

2. **มิติทางด้านเศรษฐกิจ เกิดการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจอย่างรุนแรง** โดยปราศจาก คุณธรรมใด อาจเกิดการแก่งแย่งชิงดีหรือการผูกขาดทางการค้าระหว่างประเทศ โดยประเทศที่มี ศักยภาพมากกว่าจะกระทำทุกวิถีทางเช่น การตั้งกำแพงภาษี การสกัดกั้นหรือการจำกัดทางด้าน การค้า เป็นต้น เพื่อให้ประเทศของตนเองได้รับประโยชน์หรือได้เปรียบทางการค้าสูงที่สุด กระทั่ง ประเทศที่มีพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจต่ำกว่าเกิดความเสียหายทางด้านเศรษฐกิจ ขณะที่ประชาชน ภายในประเทศจะกลายเป็นผู้ที่มีฐานะยากจน คุณภาพชีวิตต่ำในลำดับถัดไป

3. **มิติทางการเมือง** เมื่อประเทศแต่ละประเทศขาดจิตสาธารณะ ซึ่งเป็นแนวคิดหรือ คุณธรรมสำคัญในการอยู่ร่วมกันประการหนึ่ง ยังผลให้แต่ละประเทศคิดถึงแต่เพียงความยิ่งใหญ่หรือ แสหายานุภาพของประเทศตนเองเป็นที่ตั้ง ทำให้เกิดการสะสมอาวุธหรือขีปนาวุธระหว่างกันเพิ่มมาก ขึ้นเช่น อิรัก ในสมัยสงครามอ่าวเปอร์เซียหรือเกาหลีเหนือในยุคปัจจุบัน เป็นต้น รวมถึงการขาดความ ไว้วางใจหรือความไม่ไว้วางใจระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน เกรงว่าประเทศอื่นหรือประเทศเพื่อนบ้านอาจโจมตีประเทศ ของตนเอง จึงจำเป็นต้องครอบครองอาวุธสงครามหรือขีปนาวุธที่มีการทำลายสูงไว้กับประเทศตนเอง เช่น ประเทศเกาหลีเหนือมักมีการทดลองขีปนาวุธในคาบสมุทรของตนเอง ขณะเดียวกันเมื่อเกาหลีใต้

รู้เห็นในปรากฏการณ์ดังกล่าวก็เริ่มมีการทดสอบและทดลองอาวุธของชาติตนเองเพิ่มมากขึ้น เพื่อป้องกันชาติตนเองจากภัยคุกคามโดยประเทศเพื่อนบ้าน ขณะเดียวกันประเทศอื่นเช่น สหรัฐอเมริกา หรือรัสเซียเริ่มแสดงถึงการโต้ตอบด้วยการสะสมและทดลองอาวุธของประเทศตนเองตามมามากขึ้น เพื่อข่มขู่และเตรียมความพร้อมเพื่อเกิดเหตุฉุกเฉินกรณีเกิดสงครามระหว่างเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ ขึ้น เป็นต้น ซึ่งแท้จริงแล้วการแสดงออกดังกล่าวคือการแสดงถึงความเห็นแก่ตัว ไร้ซึ่งความรับผิดชอบ ต่อประชาคมโลก กลายเป็นการแสดงความยิ่งใหญ่แบบไม่ถูกต้องหรือไร้จิตสำนึกสาธารณะต่อ ประชาคมโลกควบคู่ อีกทั้งเมื่อเกิดสงครามระหว่างประเทศขึ้น ก็มักลงเอยด้วยการใช้ความรุนแรง ทางด้านขีปนาวุธเป็นตัวแปรสำคัญในการตัดสินชัยชนะของสงครามเป็นหลัก ซึ่งผู้ที่ได้รับผลกระทบ มิใช่มีเพียงประชาชนในประเทศคู่สงครามเท่านั้น แต่ยังผลกระทบให้ประชาชนในทั่วโลกได้รับ ผลกระทบจากสงครามครั้งนั้นทั้งมิติทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองควบคู่ไปด้วย

ผลกระทบในระดับจุลภาค : ชุมชนหรือสังคม

เมื่อชุมชนหรือสังคมใดไม่ได้เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งเช่น มนุษย์ภายในชุมชนชาตผู้นำที่ดี ชาติปฏิสัมพันธ์หรือการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ระหว่างสมาชิกภายในชุมชน ตลอดจน คุณธรรมจริยธรรมที่ดีในการสร้างเป็นกรอบบรรทัดฐานทางสังคม (Norms) เป็นต้น ก็ยากที่จะสร้าง สังคมหรือชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งได้ โดยการขาดจิตสำนึกสาธารณะได้ส่งผลกระทบต่อสังคมหรือ ชุมชนทั้งตรงและทางอ้อมหลากหลายประเด็นเช่น

ทางตรง ชุมชนหรือสังคมเกิดความอ่อนแอ อันเนื่องมาจากที่สมาชิกสังคมต่างคนต่างอยู่ ทำให้สมาชิกขาดการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน สังคมที่เคยมีความเป็นมาเช่นไรจะเกิดการเปลี่ยนแปลงไป ในทางที่เลวร้ายมากยิ่งขึ้น หรือสังคมที่เคยมีความเข้มแข็งเช่นไร ก็จะกลับไปอ่อนแอกว่าเดิม ขณะที่ สังคมที่เคยยำเอย ก็จะยำเอยมากกว่าเดิมเช่น ชุมชนโบ้เบ้เคยเป็นชุมชนหนึ่งที่มีปัญหาเรื่องโจรหรือ ปัญหายาเสพติด แต่สมัยก่อนผู้นำชุมชนโบ้เบ้เป็นผู้หนึ่งที่เป็นตัวอย่างที่ดีในการเดินตรวจตราในยาม ค่ำคืน ทำให้สมาชิกชุมชนค่อยๆ ค่อยๆ ลอยตามและให้ความร่วมมือในการช่วยกันสอดส่องชุมชนของ ตนเอง จนท้ายที่สุดปัญหาเรื่องยาเสพติดหรือปัญหาเรื่องโจรจึงค่อยหมดไป เป็นต้น (แสน กীরตินวนันท์, 2557)

ทางอ้อม เมื่อชุมชนหรือสังคมกลายเป็นพื้นที่ปัจเจกที่ต่างคนต่างอยู่ ไม่ได้เกิดการพึ่งพาอาศัย กันแนกเช่นอดีต เมื่อเกิดปัญหาใด มนุษย์จะขาดการช่วยเหลือระหว่างกันมากยิ่งขึ้น สร้างให้ปัญหา อาชญากรรมก่อตัวมากยิ่งขึ้น เช่น เมื่อเกิดการจี้ปล้นบนท้องถนนแก่เหยื่อ (Victims) ปรากฏว่าไม่มี ผู้ใดที่เข้าให้การช่วยเหลือ โจรผู้ก่อเหตุจะชะล่าใจและก่อเหตุมากยิ่งขึ้น ผลที่ตามมาคือปัญหา อาชญากรรมในมิติต่างๆ จะก่อเหตุมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้เมื่อมนุษย์ในสังคมส่วนใหญ่ขาดจิตสำนึกจะก่อให้เกิดสังคมขาดผู้ต้องการเสียสละที่จะมาเป็นผู้นำแก้สังคม เนื่องจากมองว่าการจะเป็นผู้นำอาจจำเป็นต้องเสียสละทั้งทรัพย์สินเงินทองหรือเวลา ฯลฯ เพื่อส่วนรวมโดยไม่มีความจำเป็น สู้กับปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็น เพื่อเรื่องของตนเองเสียดีกว่า ทั้งที่ความเป็นจริงสังคมหรือชุมชนจะเข้มแข็งได้ ผู้นำถือเป็นทุนมนุษย์ที่เป็นกลไกสำคัญที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งได้ดีที่สุดปัจจัยหนึ่งเช่น กลุ่มผู้นำศาลเจ้าปึงเถ่ากงของชุมชนชาวจีนโบ๊เบ๊จะคัดเลือกกลุ่มผู้นำจากผู้ที่เคยทำงานอยู่ภายในศาลเจ้าเป็นระยะเวลายาวนาน เพื่อศึกษาและถ่ายทอดอัตลักษณ์ความเป็นจีนและศาลเจ้าให้ตกอยู่ในกลุ่มผู้นำรุ่นถัดไป โดยผู้ที่ก้าวเข้ามาเป็นผู้นำรุ่นใหม่ได้ต้องได้รับการฝึกฝนหรือทำงานภายในศาลเจ้าเป็นระยะเวลายาวนานจนได้รับความเห็นชอบจากกลุ่มผู้นำศาลเจ้าเสียก่อน ขณะเดียวกันเมื่อกลุ่มผู้นำให้การยอมรับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่แล้วสมาชิกภายในชุมชนจะค่อยๆ ให้การยอมรับในลำดับถัดมา โดยผู้ที่จะเป็นผู้นำของศาลเจ้าได้ต้องเป็นผู้ที่มีจิตสำนึก รู้จักการเสียสละทั้งทางด้านเวลาเช่น ธรรมเนียมในการเขียนเทียบเชิญการประชุมต่างๆ แก่สมาชิกชุมชนทั้งหมดด้วยตนเอง ทั้งเป็นภาษาจีนและภาษาไทยแต่เพียงลำพัง เป็นต้น หรือการเสียสละด้านเงินทองแก่ชุมชนเช่น เมื่อมีการจัดงานกิจกรรมแก่ศาลเจ้าประจำปี ประธานศาลเจ้าจะเป็นผู้เตรียมการทั้งเรื่องพิธีกรรมที่ต้องถูกต้องตามขนบธรรมเนียมหรือประเพณีของชาวจีนทั้งหมด รวมถึงจัดเก็บเงินบริจาคเงินทองทั้งหมด โดยภายหลังพิธีกรรมต่างๆ เสร็จสิ้น ประธานศาลเจ้าจะเป็นผู้ตรวจนับเงินและทำบัญชีเงินบริจาคของศาลเจ้าทั้งหมดพร้อมกรรมการศาลเจ้า เหนรัญญิก เป็นต้น หากเงินเกินจากที่ทำบัญชี ก็จะถวายเงินส่วนเกินทำบุญแก่ศาลเจ้าเข้าไป แต่หากเงินขาดไป ประธานศาลเจ้าต้องเป็นผู้ที่ออกเงินในส่วนที่ขาดถวายคืนแก่ศาลเจ้าเช่นกัน กลายเป็นว่าผู้ที่เป็ผู้นำต้องเป็นผู้เสียสละมากที่สุดเมื่อเกิดปัญหาขึ้น ทางหนึ่งเมื่อชาวบ้านเห็นถึงความตั้งใจและความเสียสละของผู้นำชุมชนก็จะให้การยอมรับและเชื่อฟังกลุ่มผู้นำของตนเอง รวมถึงเริ่มตระหนักถึงจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันหรือการสร้างจิตสำนึกลักษณะหนึ่ง ซึ่งผู้นำที่ดีถือเป็นแบบอย่างสำคัญในการดำเนินชีวิตให้แก่สมาชิกชุมชนเอาเยี่ยงอย่างและสร้างความเข้มแข็งระหว่างชุมชนได้สำเร็จด้วยนั่นเอง (แสนกิตตินวนันท์, 2557)

ระดับขั้นของจิตสำนึก

สำหรับระดับขั้นจิตสำนึกของสมพงษ์ สิงหะพล (2542, น.15-16) ได้แบ่งประเภทของจิตสำนึกออกเป็น 3 ประเภทได้แก่

1. จิตเกี่ยวกับตนเอง (self-consciousness) ถือเป็นรูปแบบของจิตสำนึกที่ต้องการพัฒนาตนเอง ทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์ในเชิงบวกมากยิ่งขึ้น ถือเป็นรูปแบบอุดมคติของจิตสำนึกที่ประเทศไทยพยายามปลูกฝังแก่เด็กหรือประชาชนทั่วไปเช่น ความรับผิดชอบ ความพยายาม ความ

ขยัน เป็นต้น ซึ่งหากมนุษย์ทั่วไปมีจิตสำนึกประเภทนี้จะสร้างให้มนุษย์หรือสังคมประสบความสำเร็จ และอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขมากยิ่งขึ้น

2. จิตเกี่ยวกับผู้อื่น (other oriented consciousness) เป็นระดับของจิตสำนึกที่อยู่เหนือขึ้นมากกว่าระดับตนเอง อันอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสังคม เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น ถือเป็นระดับของจิตที่คนไทยจำนวนมากภายในสังคมเคยถูกหล่อหลอมจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทยในอดีต ซึ่งคนส่วนใหญ่อาจตระหนักกันอยู่แล้ว แต่มีการหลงลืมกันขึ้น เนื่องจากสภาพโครงสร้างของสังคมไทยในปัจจุบันที่แปรเปลี่ยนเป็นระบบทุนนิยมหรือกระแสโลกาภิวัตน์ ที่สร้างให้มนุษย์กลายเป็นคนเร่งรีบหรือเกิดการแข่งขันระหว่างสมาชิกภายในสังคมมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นการเห็นแก่ตัวหรือขาดการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างกันเข้ามาทดแทนจิตสาธารณะแบบเดิมที่เคยมี

3. จิตเกี่ยวกับสังคมหรือจิตสำนึกสาธารณะ (social or public consciousness) ถือเป็นจิตสำนึกขั้นบนสุด ที่ไม่ได้ตระหนักแต่เพียงตนเองหรือคนรอบข้างเท่านั้น แต่เป็นการทำความเข้าใจและตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในระดับมหภาค ทำให้การอยู่ร่วมกันภายในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขเช่น ความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างสมาชิกภายในสังคม การตระหนักถึงผู้อื่นก่อนตนเอง เป็นต้น

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะ

การเกิดจิตสาธารณะในบุคคลใดบุคคลหนึ่งอาจไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือถูกบังคับให้สร้างขึ้นได้ ซึ่งสภาพแวดล้อมทางสังคมถือเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการสร้างพฤติกรรม คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนการสร้างจิตสำนึกของมนุษย์ตั้งแต่มนุษย์เกิดขึ้นมาโดยที่แต่ละบุคคลไม่รู้ตัวเช่น เด็กคนหนึ่งเติบโตขึ้นมาด้วยการที่พ่อแม่ผู้ปกครองนิยามพาเด็กคนนั้นไปตักบาตรทุกเช้า ตั้งแต่เด็กคนนั้นยังเด็ก เด็กจะเกิดการเรียนรู้และจดจำพฤติกรรมดังกล่าวที่ได้รับการถ่ายทอดจากพ่อแม่ โดยที่เด็กคนนั้นไม่รู้ตัว ครั้นพอเด็กคนนั้นเติบโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ก็มีแนวโน้มจะเกิดการตักบาตรตามการซึมซับพฤติกรรมดั้งเดิมมากกว่าเด็กที่ไม่เคยเกิดการถ่ายทอดพฤติกรรมหรือเรียนรู้การตักบาตรมาก่อนเลยนั่นเอง ฉะนั้นหากเกิดการถ่ายทอด การเรียนรู้ พฤติกรรมและความเข้าใจเกี่ยวกับจิตสาธารณะตั้งแต่เด็กด้วยการสั่งสอน การปฏิบัติทำซ้ำอย่างต่อเนื่องจนเติบโตใหญ่กระทั่งกลายเป็นความเคยชิน มนุษย์คนนั้นก็จะมีแนวโน้มจะมีจิตสาธารณะเกิดขึ้นมากกว่าผู้ที่ไม่เคยรับรู้เป็นแน่ โดยปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะได้แก่

1. สถานแวดล้อมหรือโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อจิตใจหรือจิตสำนึกของบุคคล (กาญจนา แก้วเทพ, 2527, น.14) กล่าวได้ว่าสภาพแวดล้อมต่างๆ ถือเป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น สภาพเศรษฐกิจ

ภายในเมืองใหญ่ที่มีการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจเป็นจำนวนมากหรือภายใต้ระบบทุนนิยม อันมุ่งเน้นที่การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง จะมุ่งเน้นให้ผู้คนเกิดการแข่งขันทางการค้า ช่วงชิงทรัพยากรเพื่อใช้ประโยชน์แก่ตนเองสูงสุด จนบ่อยครั้งต่างหลงลืมความเป็นสาธารณะเช่น การปล่อยน้ำเสียสู่น้ำหรือการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากโรงงานสู่ชั้นบรรยากาศ เป็นต้น ด้วยสภาพเศรษฐกิจที่กล่าวมาข้างต้น หากมองในเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจจะพบว่าโครงสร้างดังกล่าวได้สอดแทรกความเห็นแก่ตัวให้แก่มนุษย์โดยที่มนุษย์ไม่รู้ตัว ซึ่งแท้จริงแล้วมนุษย์จำนวนหนึ่งอาจจะเป็นคนดีที่ไม่มีความเห็นแก่ตัวมาก่อนก็เป็นได้

ตัวอย่างต่อมาเช่นสภาพแวดล้อมทางสังคมก็มีผลต่อการก่อร่างจิตสาธารณะหรือพฤติกรรมของมนุษย์เช่นกัน โดยมนุษย์คนใดอยู่ภายใต้สภาพสังคมเช่นใดก็อาจมีโอกาสมากกว่าจะซึมซับพฤติกรรมเหล่านั้นและอาจปิดบัง หลงลืมพฤติกรรมเดิมของตนเองที่มีมาเช่น พนักงานคนหนึ่งเข้าไปทำงานบริษัท ที่พนักงานจำนวนมากมักเลิกงานก่อนเวลาเป็นประจำ แม้ในช่วงแรกมนุษย์คนนั้นอาจเลิกงานตามเวลาที่กำหนด แต่หากนานเข้ามนุษย์คนนั้นอาจรู้สึกว่าได้คนอื่นเอาเปรียบตนเองกลายเป็นเลิกงานก่อนเวลาตามพฤติกรรมของผู้อื่นไปในที่สุด ทั้งๆ ที่ตอนแรกอาจไม่ได้มีแนวคิดเช่นนั้น กล่าวได้ว่าหากมนุษย์ไปอยู่ในสภาพแวดล้อมใดก็จะได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมหรือโครงสร้างหลักนั่นเอง จนส่งผลต่อการสร้างพฤติกรรมและจิตสาธารณะของมนุษย์เป็นหลัก

2. การที่มนุษย์แต่ละคนตระหนักถึงผลลัพธ์ที่ตามมาจากการกระทำทั้งปัญหา ผลเสีย วิกฤติหรือสภาพสังคมที่มีความซับซ้อนร่วมกัน มิใช่ว่าใครคนใดคนหนึ่งจะตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวแต่เพียงลำพัง จึงจะสร้างให้แต่ละคนเกิดจิตสาธารณะในการสร้างหนทางแก้ปัญหาาร่วมกันหรือจุดประสงค์ร่วมระหว่างกันได้เช่น ภายในชุมชนหนึ่งได้รับผลกระทบจากการปล่อยน้ำเสียและขยะมูลฝอยจากโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่ง หากชาวบ้านเพียงคนเดียวเข้าไปร้องเรียนหรือเก็บขยะแต่เพียงลำพัง ก็คงไม่สามารถแก้ปัญหาทั้งระบบได้แน่ ในทางกลับกันหากชุมชนหนึ่งเกิดการรวมกลุ่มด้วยการเกิดจิตสาธารณะร่วมกันระหว่างสมาชิกภายในชุมชนด้วยการตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและผลลัพธ์ที่ส่งผลเสียต่อชุมชนโดยรวม จนเกิดความเข้มแข็งของชุมชนขึ้น ต่างร่วมมือร่วมใจช่วยกันเก็บขยะภายในชุมชนเป็นลำดับแรก จนเกิดเป็นจิตสาธารณะร่วมของชุมชนขึ้น ควบคู่กับการเข้าไปเจรจาต่อรองผ่านหน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐ หากเป็นเช่นนั้นปัญหาดังกล่าวย่อมได้รับการแก้ไขหรือปรับปรุงให้ดีขึ้นเป็นแน่ (ชูชัย ศุภวงศ์, 2539, น. 6)

3. กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น ถือเป็นกระบวนการทางสังคมในการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกภายในสังคม ซึ่งมนุษย์ต้องมีความสามารถในการแสวงหาความรู้หรือองค์ความรู้ ต้องใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสาธารณะอย่างรอบด้านและต่อเนื่อง มีขั้นตอนสำคัญในการสร้างได้แก่ การรับรู้ การสนใจ การไตร่ตรองแล้วทดลอง ซึ่งการจะสร้างจิตสาธารณะได้

ต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคลหรือตามสถานการณ์ที่แตกต่างภายใต้เงื่อนไขความเป็นมนุษย์หรือมนุษย์ต้องมีศักดิ์ศรี เป็นต้น (วิภาพันท์ ก่อเกียรติขจร, 2544, น. 108)

นอกจากนี้การจะสร้างจิตสาธารณะในมนุษย์ให้ประสบความสำเร็จได้ มนุษย์แต่ละคนควรมีสติปัญญาในกระบวนการทำความเข้าใจ รับรู้หรือแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อีกด้วย เพื่อที่คนๆ นั้นจะสามารถตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาในเรื่องต่างๆ ตลอดจนการเชื่อมโยงปัญหาในแต่ละด้านได้อย่างบูรณาการทำให้การแก้ปัญหาทั้งหมดเป็นไปอย่างบูรณาการและแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน ซึ่งตัวมนุษย์แต่ละคนไม่ได้ถูกเชื่อมโยงกับสังคมที่เราอาศัยในแต่ละท้องถิ่นเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วมนุษย์ถูกเชื่อมโยงเข้าสู่สถานการณ์ของประเทศหรือสถานการณ์ระดับโลกตลอดเวลา เพียงแต่มนุษย์อาจไม่ได้ตระหนักถึงสถานการณ์รอบตัวต่างๆ ขนาดนั้นเช่น เมื่อใดที่โลกมนุษย์ของเราถูกตัดต้นไม้ไปเรื่อย จะทำให้เกิดภาวะโลกร้อนขึ้น ยิ่งเมื่อมนุษย์ร้อนขึ้นมากเท่าใด มนุษย์จำนวนมากจะยิ่งเปิดแอร์ เพื่อลดอุณหภูมิภายในบริเวณนั้นให้ลดต่ำลง แต่พื้นที่บริเวณอื่นที่ได้รับผลกระทบจากการเปิดแอร์หรือการปล่อยสาร CFC กลับจะทำให้ชั้นบรรยากาศเบาบางลง เกิดภาวะโลกร้อนขึ้นในระดับมหภาคตามมาเช่นกัน กลายเป็นว่าการได้รับประโยชน์บางกลุ่มอาจทำให้โลกมนุษย์ได้รับความเดือดร้อนตามมาก็เป็นได้

นอกจากนี้การสร้างจิตสาธารณะยังจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ในการสร้างทั้งปัจจัยภายในและภายนอก มิใช่ว่าอยู่ๆ จิตสาธารณะก็สามารถเกิดขึ้นมาได้เอง (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, 2543, น.13) โดยแบ่งปัจจัยต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม อันแสดงถึงความสัมพันธ์ทางด้านโครงสร้างของมนุษย์และโครงสร้างความสัมพันธ์เหล่านั้นได้ส่งผลต่ออิทธิพลต่อการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ผ่านการกระทำทางสังคม (Social Action) เช่น การอบรมสั่งสอน การชี้แนะ การตักเตือน จนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงอย่างเฉียบพลัน ซึ่งสภาพแวดล้อมทางสังคมของมนุษย์ที่สำคัญได้แก่ ครอบครัว พ่อแม่พี่น้อง ญาติสนิท กระทั่งเพื่อนที่โรงเรียนหรือที่ทำงาน เป็นต้น ยิ่งมนุษย์อยู่ใกล้สภาพแวดล้อมใดมากก็มักได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมนั้น โดยไม่จำเป็นต้องเป็นพ่อแม่พี่น้องหรือครอบครัวตนเองก็ได้

นอกจากนี้ปัจจัยภายนอกยังหมายรวมถึงกฎระเบียบข้อบังคับ กฎหมาย วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนาที่สามารถมีอิทธิพลต่อการสร้างจิตสำนึกสาธารณะได้ รวมถึงระบบการสื่อสารที่ทุกวันนี้ก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมมนุษย์มากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ผ่านบุคคล สถานการณ์หรือเหตุการณ์สำคัญ โดยเฉพาะมนุษย์ในสังคมเมือง ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุ หรืออินเทอร์เน็ต ที่ก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญแก่มนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์ทั้งด้านการสื่อสารกับมนุษย์และสร้างพฤติกรรมเลียนแบบมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น ช่วงเหตุการณ์น้ำท่วมเมื่อปี พ.ศ.2554 เกิดจิตอาสาและจิตสาธารณะจำนวนมากในเวลาอันสั้น ส่วนหนึ่งต้องยอมรับว่าเยาวชนจำนวนมากเมื่อเห็นสถานการณ์วิกฤติ

ดังกล่าวต้องการเสียสละเพื่อช่วยเหลือสังคมส่วนรวมให้กลับมาสู่สภาพปกติโดยเร็วจริง แต่อีกส่วนเมื่อเห็นดารานักแสดงช่วยกันสนับสนุนให้ประชาชนร่วมกันบริจาคหรือต้องการให้มาเป็นจิตอาสาสมัครเพื่อช่วยประโยชน์ต่อสังคมด้านการลงพื้นที่ต่าง ๆ ที่ประสบภัย ทำให้เด็กจำนวนมากจึงหันมาให้ความร่วมมือและการช่วยเหลือแก่สังคมมากยิ่งขึ้น ซึ่งตัวอย่างดังกล่าวที่เกิดขึ้นอาจเป็นเพียงปรากฏการณ์ของจิตอาสาสมัครเทียมก็เป็นได้ (จิตอาสาสมัครเทียมตามความหมายของผู้เขียนนั้นหมายถึง จิตอาสาสมัครหรือความรับผิดชอบต่อส่วนรวมที่อาจเกิดจากการถูกร้องขอหรือถูกเรียกร้องให้ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยแท้จริงแล้วอาจไม่ได้มองเห็นหรือเข้าใจถึงประโยชน์เพื่อส่วนรวมที่แท้จริงเป็นตัวตั้งก่อน แต่ทำความดีตามผู้อื่น ซึ่งแตกต่างจากจิตอาสาสมัครแท้ที่เกิดขึ้นจากจิตสำนึกข้างในหรือตนเองมองเห็นปัญหาหรือต้องการสร้างประโยชน์หรือเสียสละเพื่อส่วนรวมเป็นที่ตั้ง โดยไม่ได้สนใจหรือคาดหวังสิ่งตอบแทนใด แต่มีความสุขจากการที่ตนเองได้ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมหรือลงมือทำความดีเป็นสำคัญ)

2. ปัจจัยภายใน ถือเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในของมนุษย์ในแต่ละคน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การรับรู้ การคิดต่างๆ จนเกิดเป็นจิตสำนึก ระบบความคิดในการตระหนักของแต่ละบุคคล ฯลฯ กล่าวคือกรอบความคิด ระบบการคิดวิเคราะห์ของมนุษย์แต่ละคนที่ส่งต่อการตัดสินใจในประเด็นเรื่องคุณธรรม ความดีความชั่ว เป็นต้น อันส่งผลต่อการปฏิบัติตนหรือพฤติกรรมของมนุษย์แต่ละคนที่มีความแตกต่างกันออกไป ตลอดจนการขัดเกลาดตนเองให้ดียิ่งขึ้นหรือแย่ลงไปก็สามารถเป็นได้ ซึ่งการสร้างจิตอาสาสมัครอาจไม่สามารถกำหนดได้อย่างชัดเจนว่าต้องเกิดขึ้นจากปัจจัยภายในหรือปัจจัยภายนอกแต่เพียงเท่านั้น เนื่องจากการจะเกิดจิตอาสาสมัครขึ้นได้ต้องเกิดขึ้นจากการบูรณาการจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกเป็นสำคัญ จนบางครั้งอาจไม่สามารถแยกแยะระหว่างกันได้อย่างชัดเจนได้ อีกทั้งสรรพสิ่งภายในโลกล้วนมีความเชื่อมโยงระหว่างกันหรือพึ่งพาอาศัยระหว่างกันอยู่ตลอดเวลา โดยปัจจัยภายนอกอย่างสภาพแวดล้อม ที่อยู่รอบตัวของมนุษย์เราทุกคนในทุกพื้นที่อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ตราบไต่ที่มนุษย์ยังเป็นมนุษย์สังคมย่อมต้องตกอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมในมิติต่างๆ ทั้งมิติทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งสภาพแวดล้อมต่างๆ มักเข้ามามีอิทธิพลต่อมนุษย์ โดยที่มนุษย์มักไม่รู้ตัวเกิดเป็นจิตอาสาสมัครแบบกะทันหันหรือแบบธรรมชาติในตนเอง ขณะที่ปัจจัยภายในถือเป็นการเลือกหรือการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลของมนุษย์แต่ละคน แม้ว่าคนอื่นอาจมองไม่เห็นเหตุผลของบุคคลนั้นก็ตาม แต่แท้จริงแล้วมีเหตุผลของแต่ละคนในการตัดสินใจในขณะนั้น อันเป็นจิตสำนึกหรือจิตอาสาสมัครที่เกิดขึ้นนั่นเอง กล่าวคือการสร้างจิตอาสาสมัครหรือจิตสำนึกให้ประสบความสำเร็จได้จำเป็นต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกเข้ามาร่วมบูรณาการอย่างต่อเนื่องเป็นขั้นตอน ทั้งที่บุคคลนั้นรู้ตัวและไม่รู้ตัว เพื่อง่ายต่อการปลูกฝังมากยิ่งขึ้น รวมถึงสร้างความยั่งยืนในจิตอาสาสมัครให้เกิดขึ้นในท้ายที่สุด

จากทั้งหมดที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าเมื่อใดที่สังคมขาดจิตสาธารณะจะส่งผลเสียต่อสังคมทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค ฉะนั้นจิตสาธารณะจึงถือเป็นจริยธรรมพื้นฐานของมนุษย์ประเภทหนึ่ง ที่มนุษย์ทุกคนควรตระหนักและเกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคนเฉกเช่นเดียวกับความซื่อสัตย์สุจริต ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ เป็นต้น

บทสรุป

ภายหลังการพัฒนาภายใต้ระบบทุนนิยมอย่างต่อเนื่องตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมา สังคมไทยกลายเป็นสังคมหนึ่งที่มีการพัฒนาทางด้านวัตถุอย่างต่อเนื่อง รวมถึงความมุ่งหวังแต่ผลกำไร จนละเลยความสำคัญทางด้านจิตใจ กระทั่งสังคมไทยประสบปัญหามากมายภายใต้โครงสร้างการพัฒนาเช่นนี้ ฉะนั้นคำว่า “จิตสาธารณะ” จึงเป็นคำหนึ่งที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 เพื่อให้ประชาชนชาวไทยตระหนักถึงความสำคัญและการเสียสละ เพื่อส่วนรวมมากกว่าตนเอง โดยหากขาดจิตสาธารณะจะส่งผลกระทบต่อสังคมในระดับมหภาคเช่น ประเทศแต่ละประเทศเกิดการสะสมอาวุธ กลายเป็นประเด็นสำคัญในการเกิดสงครามโลกขึ้นมาหรือการดูถูกทางด้านเชื้อชาติ (Racism) เป็นต้น รวมถึงส่งผลกระทบต่อระดับจุลภาคเช่น สังคมเกิดความอ่อนแอ เนื่องจากต่างคนต่างอยู่จนกลายเป็นปัญหาต่างๆ ตามมาอย่างปัญหายาเสพติด ปัญหาการจี้ปล้น เป็นต้น ฉะนั้นสังคมไทยจึงควรหันมาให้ความสำคัญแก่คำว่า “จิตสาธารณะ” เพิ่มมากขึ้น เพื่อสร้างให้สังคมและชุมชนของไทยกลายเป็นพื้นที่ๆ มีความเข้มแข็งและเกิดความยั่งยืนแก่สังคมไทยในท้ายที่สุด

บรรณานุกรม

- กนิษฐา นิทัศน์พัฒนาและคณะ. (2541). *จิตสำนึกทางสังคมของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2527). *จิตสำนึกของชาวนา : ทฤษฎีและแนวการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง*. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยา.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). *จอมปราชญ์นักการศึกษา*. กรุงเทพฯ : ซีเคสมิเดีย.
- ชูชัย ศุภวงศ์. (2540). *แนวคิดพัฒนาการและข้อพิจารณาเกี่ยวกับประชาสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ชัยสิทธิ์ เฉลิมมีประเสริฐและคณะ. (2540). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงาน สาธารณสุขมูลฐานตาม บทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ณ ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ชาย โปธิสิตา. (2541). *จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล .
- บรรทม มณีโชติ. (2530). *การศึกษารูปแบบของข้อความวลักษณ์นิสัยด้านความเสียสละชนิดข้อความและชนิดสถานการณ์ที่มีผลต่อคุณภาพของแบบทดลอง*. ปริญญาการศึกษา มหาวิทยาลัย (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระไพศาลวิสาโล. (2550). *เติมเต็มชีวิตด้วยจิตอาสา*. กรุงเทพฯ: เครือข่ายพุทธิกา.
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรมและสังคม สัจจร. (2543). *สำนึกไทยที่พึงปรารถนา*. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- วิภาพันธุ์ ก่อเกียรติขจร. (2544). *สรุปสถานการณ์สังคมไทย 2539 : มุมมองและข้อเสนอจากเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมการพัฒนา.
- ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี. (2541). บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการศึกษาเพื่อความเป็นประชาสังคม. *ASAIHL-THAILAND JOURNAL*, 1(1), 52-69.
- สมพงษ์ สิงหะพล. (2542). ต้องสอนให้เกิดจิตสำนึกใหม่. *ครูเชียงราย*. 13 เมษายน (27), 15-16.
- สุรพล ปธานวนิช. (2547). *นโยบายสังคมเส้นทางสู่รัฐสวัสดิการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2542). *วาระการวิจัยแห่งชาติในภาวะวิกฤตเพื่อฟื้นฟูชาติ*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.
- แสน กิรินนันทน์. (2557). *กระบวนการสร้างความเข้มแข็งสวัสดิการชุมชนบนอัตลักษณ์ความเป็นเงินกรณีศึกษาชุมชนโป้เป้*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Kraft, P. N. (1992). *Nurturing social consciousness through church education*. University of Pittsburgh. Abstract from : DAO Item: AAI9226525.
- Oslan, A., Blekher, L. and Chesnokaea, V. (2000). *Distant Communication Project*. [Online]. Retrieved May 10, 2013 from: <http://www.russ.ru/ds/english.htm//>
- Sills, D. L. (1972). *Leadership. International encyclopedia of the social sciences*. New York: The Macmillan & the free press.